

VASA ESCARIA ORIENTALE PROVENIND DE LA HISTRIA, SECTORUL ACROPOLĂ CENTRU-SUD

I. Observații preliminare

Materialul ceramic care reprezintă obiectul de studiu al prezentei lucrări a fost descoperit în cadrul cercetărilor arheologice desfășurate în anii 2013-2016, în sectorul numit *Acropolă Centru-Sud* (ACS) (Fig. 1), unul din cele mai noi sectoare de la Histria. Acesta este aflat în interiorul cetății romane târzii, în zona de sud a acropolei histriene, delimitat la nord de strada C și de *Basilica Episcopală*¹, la est de așa-zisul cartier *Domus*², la vest de cartierul numit *Cetate*³, iar la sud de sectorul *Basilica Pârvan*⁴ și de zidul de incintă roman târziu.

Obiective. În lipsa unor investigații anterioare anului 2013 și, prin urmare, a oricărui fel de informații referitoare la această suprafață, unul din obiectivele principale ale cercetărilor desfășurate pe ACS a fost de a-i stabili funcționalitatea (dacă zona era destinată locuirii ori desfășurării unor activități economice sau de ordin administrativ) și de a-i vedea legăturile cu elementele urbane înconjurătoare.

Odată începute cercetările, au fost identificate urmele unei insule de locuire romană târzie (denumită *CR01* – Fig. 2) și s-a dorit delimitarea completă a acesteia. Obiectivul a fost îndeplinit, în sensul în care au fost identificate limitele nordică, estică și vestică, reprezentate de trei artere de circulație – *Strada C*, evidențiată în timpul cercetărilor anterioare, și alte două străzi, identificate pe parcursul cercetărilor de pe ACS și denumite

---

¹ Alexandru Suceveanu, *Histria XIII. La Basilique Épiscopale*, București, Editura Academiei Române, 2007, p. 8-34.

² Octavian Bounegru, *Date stratigrafice recente privind rețeaua stradală din cartierul „Domus” de la Histria*, în *Pontica*, 33-34, 2000-2001, p. 397-413.

³ Florentin Munteanu, *Contribuții la topografia Histriei romane târzii*, în *SCIVA*, 62, 1-2, 2011, p. 23-44, 233-249.

⁴ Mircea Angelescu, Valentin Bottez, *Histria. The Basilica „Pârvan” Sector (I). The Sector Archaeological Topography (2001-2007)*, în *Pontica*, 42, 2009, p. 193-212; Valentin Bottez, *Histria. The Basilica „Pârvan” Sector (II). Late Roman Buildings West of Christian Basilica (2012-2013)*, în *MCA* (serie nouă), 10, 2014, p. 243-263.

convențional *ST01* și *ST02*. Limita sudică ar fi trebuit să fie reprezentată de zidul de incintă, însă, în urma cercetărilor desfășurate, a fost descoperit doar traseul acestuia. Mai mult decât atât, s-a putut observa că CR01 era alcătuită din două nuclee, unul nordic, care a fost cercetat aproape în totalitate și în cadrul căruia au fost identificate o curte interioară și alte încăperi ale căror întrebuițări nu se cunosc deocamdată, și un nucleu sudic, care însă este mult prea puțin cercetat, prin urmare nu se pot oferi prea multe detalii despre el⁵.

Arterele rutiere. Odată identificate străzile de la est și vest de clădirea romană de secol VI, s-a dorit urmărirea direcției lor și eventualele faze de evoluție, cu scopul de a observa în ce măsură fac legătura cu edificiile din jur și dacă elementele urbane înconjurătoare le-au determinat traseele⁶.

Stratigrafia. În toate cele 33 de unități de săpătură (cu dimensiuni de 4x4 m) cercetate până în anul 2016 s-a putut observa aceeași situație: sub un strat vegetal/de depunere modernă având grosime variabilă, se află două niveluri de dărâmtură – un strat superior, cu pământ de culoare gri și pietre de diferite dimensiuni în compoziție, și un strat inferior de dărâmtură cu pământ de culoare galbenă și numeroase materiale de construcție (olane, țigle, cărămizi) în compoziție. Urmează nivelurile de călcare ale ultimei faze constructive, reprezentate în majoritatea cazurilor de podele sau pavaje. În cazul nivelurilor de dărâmtură, s-a putut observa că primul reprezintă cel mai probabil momentul abandonului final al insulei, pe când cel de-al doilea ar trăda momentul inițial al distrugerii ultimului nivel de locuire⁷.

Cronologia. În afara lotului monetar⁸, niciun alt material nu a fost datat deocamdată, prin urmare orice propunere pentru o cronologie precisă ar fi eronată. Datele stratigrafice obținute până acum, precum și similaritățile cu sectoarele învecinate (structurile din sectorul *Domus* sau din zona *Basilicii*

---

⁵ Valentin Bottez *et alii*, *Sectorul ACS (Acropolă Centru-Sud) – UB*, în *CCA. Campania 2015, 2016*, p. 43.

⁶ Valentin Bottez, Alexandra Lițu, Alexandra Țârlea, *Preliminary results of the excavations at Histria, the Acropolis Centre-South Sector (2013-2014)*, în *MCA (serie nouă)*, 11, 2015, p. 158.

⁷ *Ibidem*, p. 171.

⁸ Pentru descoperirile monetare, a se vedea Aurel Vilcu, Alexandra Țârlea, *Descoperiri monetare recente la Histria (Sectorul Acropolă Centru-Sud)*, în *MCA (serie nouă)*, 12, 2016, p. 159-166.

Episcopale) sugerează o încadrare generală în secolul al VI-lea p. Chr. Pornind de la situația cronologică observată la *Basilica Episcopală*, unde au fost stabilite două etape, și pentru *CR01* au fost identificate două faze de funcționare, faza I fiind datată relativ în prima jumătate a secolului, iar faza a II-a în a doua jumătate⁹. În cazul arterele rutiere, dacă pentru *ST01* datele indică doar secolul al VI-lea, pentru *ST02* se observă două faze, faza I având o orientare diferită față de cea de-a II-a (într-o primă fază, *ST02* pare să fi fost paralelă cu *ST01*, ulterior fiind orientată relativ oblic, pe direcția E-V, probabil pentru a face legătura cu edificiul care a fost numit *Basilica Pârvan*).

II. Ceramica orientală

Pe parcursul secolelor IV-VI p. Chr., în atelierele ceramice de pe coasta vestică a Asiei Mici, Phokaia/Phocaea (cu o suprafață ce depășea 20 hectare¹⁰) și Grynion¹¹ (aflat la cca 60 km la Nord de Phocaea), a fost desfășurată o intensă activitate meșteșugărească, produsele ceramice de aici, reprezentate în special de veselă de servit, ajungând să fie transportate în diferite părți ale Imperiului, atât în bazinul estic al Mării Mediteraneene, cât și în alte așezări de pe coasta Mediteranei, cum ar fi Marseille, Baelo, Carthagina sau Peninsula Italică¹² (Fig. 3).

În studierea acestei categorii, esențială este lucrarea din anul 1972 a lui John W. Hayes – *Late Roman Pottery* –, în care autorul descrie fiecare formă ceramică, cu tipurile aferente, și oferă pentru fiecare detalii legate de perioada din care datează sau de centre în care au fost descoperite. Fiind astfel structurată, nu ar trebui să ne surprindă faptul că la aproape o jumătate de secol de la apariție rămâne principala lucrare folosită în studierea veselei de servit care aparține epocii romane târzii.

Descoperirile de pe Sectorul *Acropolă Centru-Sud*, ceramica micro-asiatică reprezintă o parte însemnată din categoria veselei de masă de perioadă romano-bizantină: dintr-un total de 521 fragmente, 342 sunt de proveniență orientală. Cu toate acestea, trebuie subliniat încă de la început

⁹ Bottez, Lițu, Țârlea, *Preliminary*, p. 172.

¹⁰ Françoise Mayet, Maurice Picon, *Une sigillée phocéenne tardive ("Late Roman C Ware") et sa diffusion en Occident*, în *Figlina*, 7, 1986, p. 129.

¹¹ Tamara Lewit, *Dynamics on fineware production and trade: the puzzle of supra-regional exporters*, în *Journal of Roman Archaeology*, 24, 2011, p. 318.

¹² *Ibidem*, p. 317.

faptul că există o mare probabilitate ca o anumită parte din această categorie să fie de fapt constituită din imitații locale. Pe de altă parte, este greu de stabilit acest fapt în prezent, în lipsa unor analize fizico-chimice de pastă.

Din punct de vedere morfologic, vasele specifice categoriei sunt realizate dintr-o pastă fină sau foarte fină, putându-se observa în compoziție particule de diferite dimensiuni de calcit, mică și oxizi de fier, uneori și ceramoclaste. În funcție de condițiile de ardere, se evidențiază două tipuri de vase – arse în atmosferă oxidantă și arse în atmosferă reductantă. Majoritatea vaselor din lotul avut în discuție se încadrează în prima categorie, prin urmare culoarea pastei este roșie¹³ (2.5YR5/8, 5/6, 4/8, 4/6), gălbui-roșcată (7.5YR6/6, 5YR6/6, 5YR5/6, 5/8) sau maroniu-roșcată (2.5YR4/4; 5YR4/4, 4/3, 5/3, 5/4 etc.). Și firnisul, care în cele mai multe dintre cazuri acoperă atât suprafața exterioară, cât și pe cea interioară a vaselor, prezintă aceleași nuanțe roșii sau roșiatice. În schimb, nu la fel de numeroase sunt produsele ceramice arse în atmosferă reductantă, acestea diferențiindu-se de precedentele prin pasta cu nuanțe maronii (7.5YR3/2; 10YR4/2), gri (5Y6/1) sau gri foarte închis (2.5Y3/1). În aceste cazuri, firnisul vaselor prezintă aceleași nuanțe, ajungând uneori să capete o tentă mult mai închisă (GLE Y1 3/N, 4/N).

Vesela de masă de proveniență orientală este prezentă la Histria în Sectorul *Acropolă Centru-Sud*, prin 11 forme și 19 tipuri ceramice: *Forma Hayes 1* (cu tipurile A-D), *Forma Hayes 2* (cu tipurile A-B), *Forma Hayes 3* (cu tipurile B-H), *Forma Hayes 408-410/92-4*, *Forma Hayes 4*, *Forma Waagé 932 f*, *Forma Hayes 5* (cu tipul B), *Forma Hayes 6*, *Forma Hayes 8*, *Forma Abadie-Reynal/Sodini CF 183* și *Forma Hayes 10* (cu tipurile A-C).

Forma Hayes 1. John Hayes o consideră succesoarea *Formei 4 Çandarli* (din categoria ceramicii pergameene) și o descrie ca având buza verticală și curbată, baza inelară fiind uneori îngustă și variată ca înălțime. De asemenea, nu prezintă decorare prin ștampilare. Hayes identifică patru tipuri (A-D), toate acestea fiind atestate și pe Sectorul *Acropolă Centru-Sud*: *Tipul A* (Pl. I/1) este atestat prin 94 de descoperiri și se caracterizează prin buza verticală și înaltă, care tinde să se curbeze la interior, și prin piciorul îngust de o înălțime medie. *Tipul B* (Pl. I/2), căruia îi sunt specifice 40 fragmente

---

¹³ Pentru referințe în concordanță cu modul internațional de descriere, *Munsell Soil Color Charts*, Baltimore Md., 1990.

ceramice, este destul de asemănător cu precedentul (baza inelară, de diferite înălțimi; absența decorului), însă se diferențiază prin buza verticală și prin unghiul accentuat pe care farfuriile îl prezintă la interior, la joncțiunea buzei cu restul corpului. Principalul element care diferențiază *tipul C* (Pl. I/3), prezent prin 17 descoperiri, de celelalte două, este buza, care este mai groasă, comparativ cu restul corpului. În final, *tipul D* (Pl. I/4) (14 fragmente) se diferențiază de celelalte prin forma buzei, care este ușor oblică, orientată spre exterior, și prin diametrul mai mic al gurii.

Analogii. Tipurile ceramice sus-menționate sunt cel mai frecvent întâlnite, pentru partea răsăriteană a Imperiului putându-se face comparații cu descoperirile de la Atena, Salonic¹⁴, Thasos¹⁵, Parion¹⁶, Tanais¹⁷, Scodra, Scampis¹⁸ etc. De asemenea, din zona provinciei Scythia putem menționa descoperirile de la Capidava¹⁹, Halmyris²⁰, (L)Ibida²¹ sau Noviodunum²². În

---

¹⁴ John W. Hayes, *Late Roman Pottery*, London, The British School al Rome, 1972, p. 325-326, fig. 65/1-7.

¹⁵ Catherine Abadie-Reynal, Jean-Pierre Sodini, *La céramique paléochrétienne de Thassos (Alikí, Delkos, fouilles anciennes)*, ÉtThas, 13, Atena-Paris, 1992, p. 18, pl. 3/53-56.

¹⁶ Cevat Başaran, Ertuğ Ergüerer, *2010 Excavations at Parion: the „Odeion” (Bouleterion) and its Ceramic Finds*, în *OLBA*, 20, 2012, p. 270-271, pl. 7/8-11.

¹⁷ Tat’jana M. Arsen’eva, Krzysztof Domzalski, *Late Roman red slip pottery from Tanais*, în *Eurasia Antiqua. Zeitschrift für Archäologie Eurasiens*, 8, 2002, p. 480, fig. 14/583-590.

¹⁸ Brikena Shkodra-Rrugia, *Late Antique Sigillata Tablewares in Albania*, în *RCRF Acta*, 44, 2016, p. 668, fig. 5.

¹⁹ Ioan C. Opreș, Alexandru Rațiu, *Cercetări recente privind ultima incintă romană fortificată de la Capidava*, în *Cercetări Arheologice*, 20, 2015, p. 29, pl. VII/1-2.

²⁰ Florin Topoleanu, *Ceramica romană și romano-bizantină de la Halmyris (sec. I-VII d. Ch.)*, Tulcea, 2000, p. 44-45, pl. II/8-18.

²¹ Marian Mocanu, *Considerații privind ceramica de masă de la (L)Ibida (II). Sectorul extra muros nord I*, în *Peuce*, 12, 2014, p. 164, fig. 4/17-18.

²² Ion Barnea, Alexandru Barnea, *Săpăturile de salvare de la Noviodunum*, în *Peuce*, 9, 1984, p. 102, pl. VII/2-3.

final, piese similare au mai fost descoperite la Histria, în cadrul cercetărilor de la *Basilica Episcopală*²³, *Terme II*²⁴ și din cartierul *Domus*²⁵.

Datate. Forma este datată în general între a doua jumătate a secolului al IV-lea și prima jumătate a secolului al VI-lea: *tipul A* – sfârșitul secolului al IV-lea – jumătatea secolului al V-lea; *tipul B* – secolul al V-lea; *tipul C* – între sfârșitul secolului al IV-lea și a doua jumătate a secolului al V-lea; *tipul D* – între a doua jumătate a secolului al V-lea și prima jumătate a următorului²⁶.

Forma Hayes 2. Farfuriile acestei forme sunt mai puțin adânci, comparativ cu forma precedentă, iar pereții sunt curbați. Buza este lată, ușor oblică, orientată spre interior. O altă caracteristică a acestei forme este la nivelul bazei, aceasta fiind plată, însă dedesubt, în partea interioară, prezintă un unghi drept, ceea ce duce la formarea unui picior fals. Hayes distinge trei tipuri (A-C), dintre care doar primele două se regăsesc și în lotul avut în discuție, *tipul C* fiind mult mai rar (pentru *Scythia* nu este menționată nicio descoperire). Până în prezent, au fost identificate două fragmente încadrabile în *tipul A* (Pl. I/5), acesta caracterizându-se prin buza lată, ușor oblică în interior și delimitată de corp printr-o nervură, la exterior. Comparativ cu precedentul, *tipul B* (Pl. I/6) este mai bine reprezentat, prin 12 piese, iar din punctul de vedere al caracteristicilor fizice, putem spune că are diametrul gurii mai mic: dacă fragmentele specifice *tipului A* au diametrul cuprins între 30 și 32 cm, pentru piesele *tipului B* acesta variază între 18 și 25 cm. De asemenea, farfuriile au buza mai mică și, în unele cazuri, în interior, este delimitată de pereții curbați printr-un unghi accentuat.

Analogii. Aceste tipuri au mai fost descoperite în urma cercetărilor arheologice din Atena, Salonic²⁷, Thasos²⁸, Tanais²⁹ și Scodra³⁰. La acestea se

²³ Suceveanu, *La Basilique*, p. 183, pl. XXIV/1.

²⁴ Alexandru Suceveanu, *Histria VI. Les Thermes Romains*, București, Editura Academiei RSR, 1982, p. 114, pl. 14/4.

²⁵ Idem, *Contribuții la studiul ceramicii romano-bizantine de la Histria*, în *SCIVA*, 33, 1, 1982, p. 84, fig. 7/2; p. 87, fig. 8/1; p. 97, fig. 14/3-4.

²⁶ Hayes, *Late Roman*, p. 326.

²⁷ *Ibidem*, p. 327-328, fig. 66/1-4.

²⁸ Abadie-Reynal, Sodini, *La céramique*, p. 18-19.

²⁹ Arsen'eva, Domžalski, *Late Roman*, p. 481, fig. 16/603-607.

³⁰ Shkodra-Rrugia, *Late Antique*, p. 668, fig. 5.

adaugă descoperirile din spațiul dobrogean, de la Capidava³¹, Halmyris³², (L)Ibida³³ sau Tropaeum Traiani³⁴. De asemenea, este o formă frecvent întâlnită și la Histria, alte descoperiri fiind atestate la *Terme I*³⁵, *Terme II*³⁶, *Basilica extra muros*³⁷, precum și în cartierul *Domus*³⁸.

Datate. Intervalul cronologic propus de majoritatea cercetătorilor este cel cuprins între a doua jumătate a secolului al IV-lea și prima jumătate a secolului al V-lea³⁹, excepție făcând o serie de piese provenind de la Histria, de la *Terme II*, care au fost găsite în contexte datate în secolele VI-VII⁴⁰.

Pe lângă acestea, au mai fost identificate și două fragmente de baze, decorate prin ștampilare, pe ambele fiind folosit motivul frunzelor de palmier și al cercurilor concentrice. Încadrarea în această formă s-a putut realiza pe baza analogiilor cu descoperirile de la Babadag-Topraichioi⁴¹, în lucrarea dedicată materialului ceramic descoperit în această zonă Andrei Opaïț prezentând un vas păstrat integral, specific *Formei Hayes 2*, al cărui decor este identic cu cel pe care îl întâlnim pe unul din fragmente (Pl. I/7). Spre deosebire de primul, ștampila de pe cel de-al doilea fragment are o calitate mult inferioară, putându-se observa doar marginile a două palmete.

---

³¹ Ioan C. Opriș, *Ceramica romană târzie și paleobizantină de la Capidava în contextul descoperirilor de la Dunărea de Jos (se. IV-VI p. Chr.)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 150, pl. LIV/354.

³² Topoleanu, *Ceramica*, p. 46, pl. II/19, III/20.

³³ Mocanu, *Considerații*, p. 164-165, fig. 4/19.

³⁴ Ioana Bogdan Cătănicu, Alexandru Barnea, *Ceramica și descoperiri mărunte*, în Ion Barnea, coord., *Tropaeum Traiani I. Cetatea*, București, Editura Academiei RSR, 1979, p. 187, fig. 161/2(16).

³⁵ Suceveanu, *Histria VI*, p. 99, pl. 4/1, 3.

³⁶ *Ibidem*, p. 115-118, pl. 15/2, pl. 17/12-16.

³⁷ Alexandru Bădescu, *Ceramica romană din secolul al VI-lea la Dunărea de Jos*, teză de doctorat, Universitatea din București, 2010, p. 379, nr. ID 3032.

³⁸ Suceveanu, *Contribuții*, p. 89, fig. 9/6; p. 92, fig. 10/22.

³⁹ Hayes, *Late Roman*, p. 328.

⁴⁰ Suceveanu, *Histria VI*, p. 115-118.

⁴¹ Andrei Opaïț et alii, *Fortificația și așezarea romană târzie de la Babadag-Topraichioi*, în *Peuce*, 10, 1991, p. 262, fig. 44/3.

Analogii. Motivul frunzelor de palmier și al cercurilor concentrice este des întâlnit în spațiul dobrogean, dovadă fiind descoperirile de la (L)Ibida⁴², Capidava⁴³, Tomis⁴⁴ și Tropaeum Traiani⁴⁵. Și la Histria a mai fost descoperit, Emilian Popescu prezentând în lucrarea sa din 1965 o serie de astfel de ștampile, însă contextele lor sunt nesigure, cunoscându-se doar că proveneau din cercetările anterioare anului 1949⁴⁶.

Datate. Luând în considerare categoria stilistică din care fac parte, cele două fragmente pot fi datate în intervalul cuprins între a doua jumătate a secolului al IV-lea și prima jumătate a secolului al V-lea⁴⁷.

Forma Hayes 3 este poate cea mai răspândită formă ceramică de proveniență micro-asiatică din partea răsăriteană a Imperiului, numeroase farfurii fiind descoperite în așezări și orașe. De asemenea, este forma predominantă și în privința decorului. În general, piesele pot fi descrise ca având buza verticală, dreaptă sau îngroșată în partea inferioară, și, de cele mai multe ori, concavă spre exterior. Pereții pot fi curbați, ușor ondulați sau aproape drepți, iar baza scundă sau cu picior fals. Ca tehnici de ornamentare, cele mai frecvent întâlnite sunt: *decorarea cu roțița dințată* – aceasta se poate realiza pe mai multe registre, fiecare format dintr-una sau mai multe benzi paralele, și este aplicată atât la exterior, la nivelul buzei, cât și la interior, la nivelul bazei; *pictarea* – aplicată exclusiv la nivelul buzei și la care sunt folosite diferite nuanțe de negru, maro sau alb; *ștampilarea* – folosită doar pentru decorarea bazelor, la interior, cu motive vegetale, geometrice sau altele care putea fi considerate creștine.

---

⁴² Marian Mocanu, *Ceramica romană târzie cu decor ștampilat descoperită la (L)Ibida*, în *Pontica*, 44, 2011, p. 295, fig. 2/1.

⁴³ Zaharia Covacef, *Ceramica de uz comun din sectorul de Est al cetății Capidava. Sec. IV-VI*, în *Pontica*, 32, 1999, p. 159, pl. XIII/40651, XIV/40651.

⁴⁴ Gheorghe Papuc, *Ceramica romană târzie cu decor ștampilat descoperită la Edificiul roman cu mozaic de la Tomis*, în *Pontica*, 6, 1973, p. 155, fig. 1/1-2.

⁴⁵ Bogdan Cătănciu, Barnea, *Ceramica*, p. 187, fig. 161/2(7).

⁴⁶ Emilian Popescu, *Ceramica romană târzie cu decor ștampilat descoperită la Histria*, în *SCIV*, 16/4, 1965, p. 697-699, fig. 1/1-4.

⁴⁷ Hayes, *Late Roman*, p. 349.

Fiind extrem de numeroase și de variate, Hayes distinge opt tipuri ale acestei forme (A-H), pe care le împarte în principal după aspectul general al buzelor. Dintre acestea, ultimele șapte au fost descoperite și la Histria.

Farfuriile care aparțin *tipului B* (Pl. I/8), atestat pe Sectorul *Acropolă Centru-Sud* prin două piese fragmentare, se caracterizează prin buza masivă, înaltă și verticală; la exterior, în partea inferioară, aceasta este ușor îngroșată, iar la interior este curbată. Vasele sunt decorate cu roțița dințată la nivelul buzei și al bazei. *Tipul C* (Pl. I/9) (3 fragmente) se diferențiază de precedentul prin buza mai puțin masivă, precum și prin îngroșarea mai accentuată din partea inferioară. De asemenea, pereții corpului sunt curbați, iar unele dintre fragmente pot prezenta decorare cu roțița dințată sau prin pictare. *Tipului D* (Pl. I/10) îi aparțin 5 fragmente ceramice, care se disting prin marginea inferioară mult mai îngroșată și bombată în afară. Asemeni celorlalte tipuri, poate prezenta decorare cu roțița dințată. *Tipul E* (Pl. II/11) este cel mai bine reprezentat tip al acestei forme, fiind identificate 38 de piese fragmentare specifice; farfuriile se caracterizează la exterior prin buza plată sau concavă în partea inferioară și prin delimitarea lor de corpuri prin niște nervuri. Tot la nivelul buzelor se poate observa că este frecvent folosită decorarea cu roțița dințată și/sau cu vopsea neagră sau maro. *Tipul F* (Pl. II/12) (8 descoperiri), comparativ cu tipul precedent, are buza mai joasă. În multe cazuri, aceasta este separată de corp printr-o nervură și este decorată cu roțița dințată sau cu vopsea neagră. *Tipul G* (Pl. II/13) este de asemenea destul de bine reprezentat, prin 23 de fragmente, și se caracterizează prin buza puternic scobită la interior; la exterior, este îngustă și groasă, dreaptă sau ușor convexă și, de cele mai multe ori, este vopsită cu negru sau alb. Baza este inelară, piciorul fiind foarte jos. Farfuriile *tipului H* (Pl. II/14) sunt mult mai rare, dovadă fiind și singura descoperire de pe Sectorul *Acropolă Centru-Sud*; acestea au buza groasă, masivă, triunghiulară în secțiune, fiind uneori delimitată de corp printr-o nervură.

Analogii. După cum menționam anterior, *Forma Hayes 3* este una din cele mai bine reprezentate și mai răspândite forme ceramice, fiind atestată în numeroase orașe și așezări din estul Imperiului Roman (Atena⁴⁸, Thasos⁴⁹,

---

⁴⁸ *Ibidem*, p. 329-335, fig. 67-68/1-29.

⁴⁹ Abadie-Reynal, Sodini, *La céramique*, p. 19-23, Forma CF 64-106.

Chios/Emporio⁵⁰, Knidos⁵¹, Scodra⁵², Tanais⁵³, Parion⁵⁴), precum și din spațiul dobrogean (Capidava⁵⁵, Dinogetia⁵⁶, Halmyris⁵⁷ – descoperirile de aici sunt impresionante, fiind de ordinul sutelor –, (L)Ibida⁵⁸, Tropaeum Traiani⁵⁹). În privința Histriei, numeroase piese au fost descoperite la *Basilica Episcopala*⁶⁰, în Sectorul *Centru-Nord*⁶¹ și în cartierul *Domus*⁶².

Datate. Această formă este specifică în primul rând secolului al V-lea, dar ultimele tipuri sunt datate până la sfârșitul secolului al VI-lea: *tipul B* – secolul al V-lea; *tipul C* – datat între a doua jumătate a secolului al V-lea și secolul al VI-lea; *tipul D* – a doua jumătate a secolului al V-lea; despre *tipul E* se consideră că marchează trecerea de la secolul al V-lea la cel următor; *tipul F* – secolul al VI-lea; *tipul G* – prima jumătate a secolului al VI-lea; *tipul H* – a doua jumătate a secolului al VI-lea⁶³.

---

⁵⁰ John Boardman, *The Finds*, în Michael Ballance et alii, *Excavations in Chios 1952-1955: Byzantine Emporio*, Oxford, The British School of Archaeology at Athens, 1989, p. 90-92, fig. 27/21-64.

⁵¹ Ertekin M. Doksanalti, *The Coarse Ware from a „Late Roman House” in Knidos*, în Simonetta Menchelli et aliae, *LRCW3*, vol. II, BAR International Series, 2010, p. 760, fig. 51/2-3, 53/1.

⁵² Shkodra-Rrugia, *Late Antique*, p. 668, fig. 5.

⁵³ Arsen'eva, Domzalski, *Late Roman*, p. 482, fig. 17/623-626.

⁵⁴ Başaran, Ergürer, *2010 Excavations*, p. 271-272, pl. 8/14-18.

⁵⁵ Opriș, Rațiu, *Cercetări*, p. 29, pl. VII/3; Opriș, *Ceramica romană târzie și paleobizantină*, p. 151, pl. LIV/360-363.

⁵⁶ Ion Barnea, *O casă romană târzie de la Dinogetia*, în *SCIV*, 20/2, 1969, p. 259, fig. 9/4-6

⁵⁷ Topoleanu, *Ceramica*, p. 48-54, pl. III-VII, XV/24.

⁵⁸ Marian Mocanu, *Considerații privind ceramica de masă de la (L)Ibida. Studiu de caz. Sectorul Extramuros Vest III, în Peuce*, 11, 2011, p. 232-240, pl. 3-8/13-88.

⁵⁹ Bogdan Cătănicu, Barnea, *Ceramica*, p. 186-189, fig. 158/2(1), 167/2(6).

⁶⁰ Suceveanu, *Histria XIII*, p. 183-185, pl. LXXIV/2-14.

⁶¹ Alexandru Bădescu, Laurențiu Cliante, *Late Roman kitchen pottery discovered at Histria in the Centre-North Sector (2014)*, în *MCA* (serie nouă), 11, 2015, p. 211-213, fig. 1/5-12, 2/1-3.

⁶² Suceveanu, *Contribuții*, p. 89-99, fig. 9/3, 10/12-13, 14/16.

⁶³ Hayes, *Late Roman*, p. 337-338.

Forma Hayes 408-410/92-4 (Pl. II/15). Deși se aseamănă în linii mari cu *Forma 3*, Hayes este de părere că vasele specifice acestei forme au fost produse în atelierile ceramice din Knidos. Le descrie ca având pasta fină, de culoare portocalie sau maronie, și slipul de aceeași culoare, poate de o nuanță diferită. Caracteristica acestei forme este dată de buza lată și dispusă orizontal, decorată cu roțița dințată sau prin incizare, inciziile fiind paralele sau în valuri. De asemenea, pereții corpului sunt curbați la exterior și la interior.

Analogii. Aceste vase sunt foarte rare, până în prezent cunoscându-se doar descoperirile de la Atena⁶⁴, pentru spațiul mediteranean, și cele de la Halmyris⁶⁵, Babadag-Topraichioi⁶⁶ și Tropaeum Traiani⁶⁷, pentru Scythia. La Histria, singura descoperire cunoscută până în prezent este cea de pe Sectorul Acropolă Centru-Sud.

Datate. Forma este datată în secolul al V-lea⁶⁸.

Forma Hayes 4 (Pl. II/16). Considerată o variantă timpurie a *Formei Hayes 3*, *Forma Hayes 4* se caracterizează prin farfuria cu buza îngroșată, oblică în exterior, și pereții drepți sau ușor curbați în interior.

Analogii. Descoperiri de astfel de piese au mai fost făcute la Atena⁶⁹, Thasos⁷⁰, Scodra, Dyrrachium⁷¹ sau Parion⁷². În Dobrogea, este o formă destul de rară, singurele descoperiri fiind cele de la Halmyris⁷³ și de la (L)Ibida⁷⁴. La Histria nu mai este atestată pe niciun alt sector, singurele descoperiri cunoscute până acum fiind cele 6 piese de pe Sectorul ACS.

---

⁶⁴ *Ibidem*, p. 408-410, fig. 92/4.

⁶⁵ Topoleanu, *Ceramica*, p. 55, pl. XII/68, VII/69, VIII/70-72.

⁶⁶ Opaiț et alii, *Fortificația*, p. 259, fig. 41/2.

⁶⁷ Bogdan Cătănciu, Barnea, *Ceramica*, p. 187, fig. 161/2(15).

⁶⁸ Hayes, *Late Roman*, p. 410.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 338, fig. 69/1.

⁷⁰ Abadie-Reynal, Sodini, *La céramique*, p. 24, Forma CF 107.

⁷¹ Shkodra-Rrugia, *Late Antique*, p. 668, fig. 5.

⁷² Başaran, Ergürer, *2010 Excavations*, p. 272, pl. 9/21.

⁷³ Topoleanu, *Ceramica*, p. 56, pl. VIII/73-74.

⁷⁴ Marian Mocanu, *Considerații privind ceramica de masă de la (L)Ibida (II). Sectorul extra muros nord I*, în *Peuce*, 12, 2014, p. 166, fig. 4/31.

Datate. În general, forma de mai sus este datată între a doua jumătate a secolului al V-lea și prima jumătate a secolului al VI-lea⁷⁵, cu excepția Thasos-ului, unde Catherine Abadie-Reynal și Jean-Pierre Sodini o menționează printre descoperirile datate în primul sfert al secolului al V-lea⁷⁶.

Forma Waagé 932 f (Pl. II/17). Singurul fragment descoperit pe Sectorul ACS poate fi descris ca având buza orizontală, îngroșată în exterior și ușor concavă în partea interioară; pereții sunt drepecți la exterior și curbați în interior.

Analogii. Farfuriile de acest fel sunt foarte rare, singurele centre în care sunt atestate fiind Antiohia⁷⁷ și Halmyris⁷⁸. La Histria este atestată prin singurul fragment descoperit pe Sectorul *Acropolă Centru-Sud*.

Datate. Ca datate, secolul al V-lea este perioada menționată de atât de Waagé, pentru descoperirile antiohiene, cât și de Florin Topoleanu, pentru descoperirile de la Halmyris⁷⁹.

Forma Hayes 5 (Pl. II/18). Farfuriile acestei forme au buza lată, orizontală și curbată în partea superioară, delimitată de pereții curbați printr-o nervură; baza este joasă și prezintă decor ștampilat la interior. Hayes menționează două tipuri principale (*A* și *B*), dar și versiuni de mai mici dimensiuni (diametrul gurii cuprins între 15 și 20 cm) care nu sunt decorate. Pentru lotul avut în discuție putem menționa două fragmente ceramice care par a fi variante ale acestei forme.

Analogii. Alte centre în care au mai fost descoperite piese aparținând acestei forme sunt Atena, Lechaion⁸⁰, Buthrotum⁸¹ și Parion⁸², pentru zona

⁷⁵ Hayes, *Late Roman*, p. 338.

⁷⁶ Abadie-Reynal, Sodini, *La céramique*, p. 24.

⁷⁷ Frederik O. Waagé, *Hellenistic and Roman Tableware of North Syria. Antioch-on-the-Orontes, IV. Part 1. Ceramic and Islamic Coins*, Princeton University Press, 1948, p. 56-57, pl. XI/932f.

⁷⁸ Topoleanu, *Ceramica*, p. 56-57, pl. VIII/75-78, IX/79-80.

⁷⁹ Waagé, *Hellenistic*, p. 57; Topoleanu, *Ceramica*, p. 78.

⁸⁰ Hayes, *Late Roman*, p. 339-340, fig. 70/2-3.

⁸¹ Shkodra-Rrugia, *Late Antique*, p. 668, fig. 5.

⁸² Ertuğ Ergürer, *Seramikler*, în Cevat Başaran, ed., *Antik Troas'un Parlayan Kenti. Parion. 1997-2009 Yılları Yüzey Araştırmaları, Kazıve Restorasyon Çalışmaları*, Yayınlar, İstanbul, 2013, p. 147, Resim 195.

estică a Imperiului. De asemenea, putem menționa și Halmyris⁸³, (L)Ibida⁸⁴, Capidava⁸⁵ și Noviodunum⁸⁶ – ca puncte de descoperire din Dobrogea. La Histria a mai fost descoperit un singur fragment în cartierul *Domus*⁸⁷.

Datate. Toate descoperirile se datează între a doua jumătate a secolului al V-lea și prima jumătate a celui următor⁸⁸.

Forma Hayes 6 (Pl. II/19). Bolurile aparținând acestei forme au buza îngroșată, iar la exterior anumite proeminențe, destul de late și drepte sau ușor orientate în jos; de cele mai multe ori, acestea sunt delimitate printr-o nervură aflată la baza buzei, dar sunt și exemple când această trecere nu este marcată. Pereții sunt fie curbați, atât în interior, cât și la exterior, fie drepti (mai ales la interior). Este o formă destul de bine reprezentată, fiind descoperite până în prezent 10 piese specifice, toate în stare fragmentară.

Analogii. Ca exemple putem oferi descoperirile similare de la Lechaion⁸⁹, Halmyris⁹⁰, Dinogetia⁹¹ sau Tropaeum Traiani⁹². Pe lângă descoperirile noastre, de la Histria mai pot fi menționate cele din cartierul *Domus*⁹³.

Datate. În general, aceste boluri sunt datate între a doua jumătate a secolului al V-lea și prima jumătate a celui următor⁹⁴.

Forma Hayes 8 (Pl. II/20). Cele trei fragmente specifice acestei forme provin de la o serie de boluri, caracterizate printr-o buză lată și oblică, orientată spre exterior în jos, și care prezintă un decor realizat din una-două

---

⁸³ Topoleanu, *Ceramica*, p. 58, pl. IX/84-87, X/88-89.

⁸⁴ Marian Mocanu, *Considerații privind ceramica de masă de la (L)Ibida (II). Sectorul extra muros nord I*, în *Peuce*, 12, 2014, p. 166, fig. 5/32.

⁸⁵ Opreș, Rațiu, *Cercetări*, p. 29, pl. VII/4.

⁸⁶ Barnea, *Săpăturile*, p. 102, pl. VII/9.

⁸⁷ Suceveanu, *Considerații*, p. 92, fig. 11/24.

⁸⁸ Hayes, *Late Roman*, p. 340.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 340-341, fig. 70/1.

⁹⁰ Topoleanu, *Ceramica*, p. 58-59, pl. X/90-93.

⁹¹ Barnea, *O casă*, p. 259, fig. 9/13.

⁹² Emilian Gămureac, *Edificiul B1 din Sectorul B al cetății Tropaeum Traiani. Considerații preliminare privind cercetările din 2005-2008*, în *Pontica*, 42, 2009, p. 266, pl. XII/107.

⁹³ Suceveanu, *Considerații*, p. 92-99, fig. 10/23, 15/33-34.

⁹⁴ Hayes, *Late Roman*, p. 341.

caneluri; de asemenea, pereții corpului sunt puternic curbați atât la exterior, cât și la interior.

Analogii. Ca analogii, de menționat sunt descoperirile de la Atena, Istanbul⁹⁵, Onchesmos⁹⁶ sau Parion⁹⁷, iar pentru spațiul dobrogean, cele de la Halmyris⁹⁸, (L)Ibida⁹⁹ și Capidava¹⁰⁰. La Histria, descoperirile de pe Sectorul *Acropolă Centru-Sud* sunt singurele cunoscute până în prezent.

Datate. Bolurile sunt datate în a doua jumătate a secolului al V-lea și în prima jumătate a secolului al VI-lea¹⁰¹.

Forma Abadie-Reynal/Sodini CF 183 (Pl. III/21). Cele trei farfurii fragmentare încadrabile în această formă prezintă o buză subțire, ascuțită în partea superioară și mai groasă la interior, în partea inferioară; de asemenea, pereții sunt curbați, iar trecerea de la buză la restul corpului, destul de bruscă, este marcată printr-un unghi foarte pronunțat la întâlnirea celor două.

Analogii. Pe lângă vasele de la Thasos¹⁰², astfel de descoperiri au mai fost făcute la Halmyris¹⁰³, iar la Histria, în cartierul *Domus*¹⁰⁴.

Datate. Piesele de acest fel sunt datate în a doua jumătate a secolului al VI-lea¹⁰⁵, cu excepția celor de la Histria, pe care Alexandru Suceveanu le menționează printre descoperirile de secol V¹⁰⁶.

Forma Hayes 10 este ultima formă ceramică de proveniență micro-asiatică și este considerată succesoarea celei numite *Hayes 3*. De asemenea, este a treia cea mai bine reprezentată formă din lotul ceramic avut în discuție: *tipul A* – 7 fragmente; *tipul B* – 15 fragmente; *tipul C* – 12 fragmente. Ca o

⁹⁵ *Ibidem*, p. 340-342, fig. 70/1-2.

⁹⁶ Shkodra-Rrugia, *Late Antique*, p. 668, fig. 5.

⁹⁷ Ergürer, *Seramikler*, p. 147, Resim 195.

⁹⁸ Topoleanu, *Ceramica*, p. 59-60, pl. X/94-97, XI/98.

⁹⁹ Marian Mocanu, *Considerații privind ceramica de masă de la (L)Ibida. Studiu de caz. Sectorul Extramuros Vest III, în Peuce*, 11, 2011, p. 240, pl. 8/90-92.

¹⁰⁰ Opriș, Rațiu, *Cercetări*, p. 29, pl. VII/5.

¹⁰¹ Hayes, *Late Roman*, p. 342.

¹⁰² Abadie-Reynal, Sodini, *La céramique*, p. 33, Forma CF 183.

¹⁰³ Topoleanu, *Ceramica*, p. 60, pl. XI/99.

¹⁰⁴ Suceveanu, *Considerații*, p. 97, fig. 14/7.

¹⁰⁵ Abadie-Reynal, Sodini, *La céramique*, p. 33.

¹⁰⁶ Suceveanu, *Considerații*, p. 97.

descriere generală, putem spune că pereții vaselor sunt de cele mai multe ori drepecți, puține fiind cazurile când aceștia sunt ușor curbați. Corpul este delimitat de buză atât la exterior, cât și la interior, printr-o nervură. Hayes identifică trei tipuri principale, diferențierile făcându-se strict după forma buzei: *Tipul A* (Pl. III/22) are o buză masivă, pătrată în secțiune. *Tipul B* (Pl. III/23) este reprezentat de farfurii care au buza rotunjită în partea superioară. *Tipul C* (Pl. III/24) se caracterizează prin farfurii cu buza alungită, dreaptă sau concavă în partea superioară.

Analogii. Ca analogii din provinciile imperiale răsăritene, de menționat sunt descoperirile de la Emporio (Chios)¹⁰⁷, Halikarnassos¹⁰⁸, Thasos¹⁰⁹, Scordra, Dyrachium, Onchesmos, Buthrotum¹¹⁰ și Parion¹¹¹. În Scythia, este atestat la Halmyris¹¹², Tropaeum Traiani¹¹³, iar la Histria, la *Basilica Episcopală*¹¹⁴ și în cartierul *Domus*¹¹⁵.

Datate. Majoritatea cercetătorilor consideră că acest tip trebuie datat în prima jumătate a secolului al VII-lea: *tipul A* – a doua jumătate a secolului al VI-lea și începutul secolului al VII-lea; *tipul B* – sfârșitul secolului al VI-lea și începutul secolului al VII-lea; *tipul C* – prima jumătate a secolului al VII-lea¹¹⁶.

Fragmente ceramice decorate. Pe lângă formele și tipurile prezentate mai sus, au fost descoperite și o serie de fragmente ceramice decorate care cel mai probabil sunt de proveniență micro-asiatică. Marea majoritate sunt

---

¹⁰⁷ Boardman, *The Finds*, p. 92-93, fig. 28/77-94; Hayes, *Late Roman*, p. 343-345, fig. 71/1-15.

¹⁰⁸ Sanne Lind Hansen, *The Roman and Late Roman Fine Wares from the Danish Excavations of a Late Roman Villa in Halikarnassos*, în Catherine Abadie-Reynal, ed., *Les céramiques en Anatolie aux époques hellénistique et romaine. Actes de la Table Ronde d'Istanbul, 23 – 24 mai 1996*, Institut français d'études anatoliennes Georges Dumézil – Istanbul, De Boccard, 2003, p. 198.

¹⁰⁹ Abadie-Reynal, Sodini, *La céramique*, p. 25, Forma CF 115.

¹¹⁰ Shkodra-Rrugia, *Late Antique*, p. 668, fig. 5.

¹¹¹ Ergürer, *Seramikler*, p. 147, Resim 195.

¹¹² Topoleanu, *Ceramica*, p. 61-62, pl. XI/100-106.

¹¹³ Gămureac, *Edificiul B1*, p. 266, pl. XII/108-109.

¹¹⁴ Suceveanu, *Histria XIII*, p. 185-186, pl. LXXIV/17-20.

¹¹⁵ Idem, *Considerații*, p. 92, fig. 10/7-11; p. 99, fig. 14/12-15; p. 101-105, fig. 17/1-5.

¹¹⁶ Hayes, *Late Roman*, p. 345.

baze sau fragmente de bază, urmate de fragmente de corp. Cele mai multe sunt decorate cu roțița dințată, iar altele sunt șampilate.

Pe fragmentele șampilate (în număr de 5) pot fi observate următoarele tipuri de motive decorative: cruci, reprezentări zoomorfe și reprezentări geometrice. Prima categorie se caracterizează printr-un repertoriu extrem de variat de motive de cruci¹¹⁷, însă pentru piesele avute în discuție (Pl. III/25-27) le putem menționa pe cele cu duble nervuri, cu dublu contur și cu decor punctat. Toate cele patru șampilile sunt fie păstrate incomplet (cum este cazul a trei dintre fragmente), fie au fost aplicate încă de la început incomplet (pentru cel de-al patrulea fragment).

Analogii. La Chersonesos¹¹⁸, în nordul bazinului pontic, precum și la Halmyris¹¹⁹, Isaccea¹²⁰, (L)Ibida¹²¹, Capidava¹²², Sacidava¹²³, Tomis¹²⁴ și Tropaeum Traiani¹²⁵ au fost descoperite piese foarte asemănătoare, în unele cazuri identice cu cele avute în discuție. În final, la Histria, la *Basilica Episcopală*¹²⁶ a fost descoperită o cruce cu dublu contur. Multe alte piese

---

¹¹⁷ Papuc, *Ceramica romană*, p. 180-189.

¹¹⁸ Denis V. Zhuravlev, *Terra sigillata and Red Slip Pottery in the North Pontic Region (a short bibliographical survey)*, în *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, 8, 3-4, 2002, p. 267, fig. 21/1-5, 8-9 (pentru cruci cu dublu contur), 21/21, 25-26 (pentru cruci cu duble nervuri), 21/29 (pentru cruci cu decor punctat).

¹¹⁹ Topoleanu, *Ceramica*, p. 67, pl. XV/129-130 (pentru cruci cu dublu contur).

¹²⁰ Idem, *Noi descoperiri arheologice de la Isaccea*, în *Peuce*, 9, 1984, p. 192, pl. X/10 (pentru cruci cu dublu contur).

¹²¹ Mocanu, *Ceramica*, p. 299, tipul 16, fig. 4/24-25 (pentru cruci cu dublu contur).

¹²² Covacef, *Ceramica de uz comun*, p. 159, pl. XIV/37923 (pentru cruci cu duble nervuri).

¹²³ Scorpan, *Descoperiri arheologice diverse de la Sacidava*, în *Pontica*, 11, 1978, p. 163, pl. V/25 (pentru cruci cu decor punctat).

¹²⁴ Papuc, *Ceramica romană*, p. 187, fig. 25/3-6 (pentru cruci cu decor punctat); p. 180, fig. 22/5-8, 23/1-7 (pentru cruci cu dublu contur), 22/1-4 (pentru cruci cu duble nervuri).

¹²⁵ Bogdan Cătănicu, Barnea, *Ceramica*, p. 186, fig. 161/2(1-4) (pentru cruci cu dublu contur).

¹²⁶ Suceveanu, *Histria XIII*, p. 186, pl. LXXV/27.

histriene¹²⁷, ale căror contexte de descoperire sunt necunoscute, au fost publicate de către Emilian Popescu¹²⁸.

Datate. Aproape toate piesele prezentate mai sus se datează în intervalul cuprins între sfârșitul secolului al IV-lea/începutul celui următor și secolul al VI-lea¹²⁹.

Ultimul fragment ceramic pe care îl vom prezenta se încadrează în categoria ștampilelor cu motive zoomorfe și geometrice (Pl. III/28), un motiv decorativ extrem de frecvent întâlnit pe ceramica orientală, nu doar în spațiul dobrogean, ci și afara acestuia. Repertoriul animalelor ștampilate este foarte variat (iepuri, lei, cerbi, câini etc.), la fel cum este și cel al motifelor geometrice: cercuri concentrice, volute, romburi, etc.; acestora li se adaugă o gamă foarte variată de *kantharoi*. Pe fragmentul avut în discuție se poate observa, în partea stângă, capul unui iepure, în cea dreaptă – două volute incomplete, iar în partea inferioară este stampat un *kantharos*.

Analogii. Pentru acesta putem găsi analogii printre descoperirile de la Halmyris¹³⁰, (L)Ibida¹³¹, Tomis¹³² sau Tropaeum Traiani¹³³. În ceea ce privește Histria, ne confruntăm cu aceeași situație, în sensul că au fost descoperite piese cu decoruri similare, dar nu se cunoaște contextul din care făceau parte¹³⁴.

Datate. Fragmentul poate fi datat în intervalul cuprins între a doua jumătate a secolului al V-lea și prima jumătate a secolului al VI-lea¹³⁵.

III. Concluzii

---

¹²⁷ Popescu, *Ceramica romană târzie*, p. 706-717, fig. 7/3-6, 11/8-9.

¹²⁸ Idem, *Christianitas Daco-Romana. Florilegium studiorum*, București, Editura Academiei Române, 1994, p. 369-373.

¹²⁹ Hayes, *Late Roman*, p. 349.

¹³⁰ Topoleanu, *Ceramica*, p. 65, pl. XIII/120-122 (pentru motivul iepurelui); Topoleanu, *Noi descoperiri*, p. 145-146, pl. II/7-10, pl. III/11-13 (pentru motivul volutelor)

¹³¹ Mocanu, *Ceramica*, p. 287-298, tipul 10, fig. 3/12-14 (pentru motivul iepurelui); p. 296, tipul 4, fig. 2/4-5 (pentru motivul *kantharos*-ului).

¹³² Papuc, *Ceramica romană*, p. 155-156, 161, fig. 8/3-5 (pentru motivul iepurelui); p. 176, fig. 11/1-8 (pentru motivul *kantharos*-ului).

¹³³ Bogdan Cătănicu, Barnea, *Ceramica*, p. 186, fig. 161/2(5) (pentru motivul iepurelui).

¹³⁴ Popescu, *Ceramica romană târzie*, p. 703-706, fig. 4/7-9.

¹³⁵ Hayes, *Late Roman*, p. 349.

La o privire de ansamblu, putem observa că din categoria veselei de servit micro-asiatice fac parte numeroase forme și tipuri, o mare parte din acestea regăsindu-se și în cadrul descoperirilor de pe Sectorul *Acropolă Centru-Sud*. John Hayes prezintă zece forme principale, la care se adaugă încă una cu ceramica de origine cnidiană, fiecare dintre ele cu unul sau mai multe tipuri și variante. Dintre acestea, nouă forme cu 21 de tipuri au fost descoperite și la Histria. Li se adaugă alte două forme menționate de Frederik Waag, Catherine Abadie-Reynal și Jean-Pierre Sodini.

De asemenea, se poate observa faptul că unele forme ceramice sunt specifice anumitor intervale cronologice: de exemplu, pe baza descoperirilor ceramice din diferite așezări, nu doar de la Histria, s-a putut observa că *Forma Hayes 1* pare să fie predominantă pentru secolul al IV-lea, cu precădere în a doua jumătate, dar și pentru prima jumătate a veacului următor. Pentru a doua jumătate a secolului al V-lea și prima jumătate a secolului al VI-lea, specifice sunt farfuriile *Formei Hayes 3*, iar pentru următorul interval, cuprins între a doua jumătate a secolului al VI-lea și prima parte a secolului al VII-lea, sunt caracteristice farfuriile *Formei Hayes 10*.

Predominanța materialului romano-bizantin trebuie să fie legată în primul rând de contextele descoperirii sale: fie că vorbim de nivelurile de dărâmătură, fie de cele de călcare, toate se află deasupra ultimului nivel de construcție de pe insulă, datat în secolul VI p. Chr. De asemenea, diversitatea cronologică ar putea fi explicată prin faptul că, în timpul distrugerii locuinței, au fost angrenate și materiale din contexte mai timpurii.

Predominanța ceramicii de proveniență orientală nu ar trebui să ne surprindă, dacă luăm în considerare evenimentele politico-administrative ale secolului al IV-lea, atunci când Dobrogea este reorganizată și intră sub sfera de influență a Imperiului Roman de Răsărit, ulterior a Imperiului Bizantin¹³⁶. Așadar, creșterea considerabilă a frecvenței materialului ceramic din această parte a Imperiului, a veselei de masă și a altor categorii, trebuie văzută ca o consecință directă, de ordin economic, a acestor modificări.

O altă explicație pentru frecvența produselor focene ne este oferită de Andrei Opaț, care consideră că vesela de masă era cel mai probabil

---

¹³⁶ Alexander P. Kazhdan, ed., *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. 3, New York, Oxford, Oxford University Press, 1991, p. 1857.

subsidiară altor categorii ceramice, în special amforelor, în care erau transportate diferite produse alimentare ce urmau a fi comercializate pe piețele provinciei¹³⁷.

În plus, de menționat ar fi și faptul că predominanța ceramicii orientale pe Sectorul *Acropolă Centru-Sud* nu este relevă o situație ieșită din comun, piesele descoperite în urma cercetărilor arheologice de la (L)Ibida¹³⁸ sau Halmyris¹³⁹ indicând același lucru. Cu toate acestea, așa cum am menționat și anterior, trebuie avut în vedere faptul că o parte din acest material poate fi reprezentat de produse realizate la scară locală, dar având ca model piesele importate din spațiul micro-asiatic. Pentru ca acest fapt să poată fi stabilit cu certitudine, cel mai util ar fi realizarea unor analize petrografice și mineralogice de pastă, pentru a se putea vedea care erau centrele de unde se puteau extrage argila necesară producerii vaselor, dar și pentru a observa detalii referitoare la tehnologia lor de producere¹⁴⁰.

La piesele avute în discuție, cele mai întâlnite tehnici pentru decorare au inclus roțița dințată (la 35 dintre descoperiri) și decorarea prin vopsire (la 34 dintre descoperiri). Dacă prima este aplicată și altor forme și tipuri ceramice, cea de-a doua este specifică strict formelor orientale *Hayes 3* și *Hayes 10*; aceasta se constată strict la nivelul părții superioare a buzei, pentru cea dintâi, iar pentru cea de-a doua – pe întreaga suprafață a buzei. Spre deosebire de *Forma Hayes 10*, cele două tehnici sunt aplicate împreună pe farfuriile specifice *Formei Hayes 3*. Prezența decorării prin pictare doar la aceste două forme poate fi explicată prin succesiunea lor, ceea ce ne indică și perioada în care era folosită (a doua jumătate a secolului al V-lea – prima jumătate a secolului al VII-lea).

---

¹³⁷ Andrei Opaț, *Aspecte ale vieții economice din provincia Scythia (secolele IV - VI p. Chr.). Producția ceramicii locale și de import*, Bibliotheca Thracologica XVI, București, 1996, p. 165.

¹³⁸ Marian Mocanu, *Considerations on Tableware Pottery of (L)Ibida III. X Research Area*, în *SAA*, 20, 2014, p. 289.

¹³⁹ Topoleanu, *Ceramica*, p. 220; Andrei Opaț, *Local and Imported Ceramics in the Roman Province of Scythia (4th - 6th centuries AD)*, BAR International Series 1274, 2004, p. 99.

¹⁴⁰ A.E. Pillay et alii, *Analysis of Ancient Pottery and Ceramic Objects using X-Ray Fluorescence Spectrometry*, în *X-Ray Spectrometry*, 29, 2000, p. 53-54.

Decorarea cu roțița dințată poate fi observată atât la exterior, la nivelul buzei, cât și la interior, la nivelul bazei. De asemenea, la nivelul bazei se pot găsi unul sau mai multe registre, fiecare dintre ele format dintr-una, două, trei sau chiar patru benzi. Singura formă micro-asiatică care prezintă acest tip de decorație este *Forma Hayes 3*, cu toate tipurile ei.

Motivele decorative folosite în aplicarea ștampilelor constituie un foarte bun indiciu cronologic, fiind date cu precizie în urma cercetărilor anterioare: din prima categorie fac parte motivele geometrice și vegetale (exclusiv cu ramuri de palmier, aranjate radial, combinate cu diferite motive geometrice de mai mici dimensiuni, în special cercuri concentrice având în interior un punct) date între două jumătăți a secolului al IV-lea și prima jumătate a secolului al V-lea; din cea de-a doua categorie, datată în a doua jumătate a secolului al V-lea, fac parte animalele și păsările; în final, în cea de-a treia categorie sunt incluse reprezentările de cruci, care acoperă intervalul cuprins între sfârșitul secolului al V-lea și sfârșitul secolului al VI-lea¹⁴¹.

Ceramica de masă de epocă romană târzie descoperită la Histria, pe Sectorul *Acropolă Centru-Sud*, reprezintă o categorie deosebită, nu numai pentru că este una din categoriile ceramice predominante (după amfore și ceramica de bucătărie), reprezentând anual cca 10% din descoperiri, ci și pentru că oferă o serie de informații importante, cum ar fi cele de natură economică, prin indicarea unor tendințe comerciale, sau de natură cultural-artistică, prin preferința pentru anumite forme și motive decorative.

IULIA-ALEXANDRA ILIESCU
Universitatea din București

Lista abrevierilor

CA	<i>Cercetări Arheologice</i> , Muzeul Național de Istorie a României, București
CA	<i>Cronica Cercetărilor Arheologice din România</i> , Institutul Național al Patrimoniului, București

---

¹⁴¹ Hayes, *Late Roman*, p. 349, grupa A, datată între 360-450; grupa B – 440-490; grupa C – 470-580.

- LRCW3 *Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and archaeometry. Comparison between western and eastern Mediterranean*, British Archaeological Reports.
- MCA *Materiale și Cercetări Arheologice*, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
- Peuce *Peuce. Studii și cercetări de istorie și arheologie*, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Tulcea
- Pontica *Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie*, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța
- RCRF Acta *Rei Cretariae Romanae Fautores Acta*
- SAA *Studia Antiqua et Archaeologica*, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- SCIV(A) *Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie)*, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București

THE ORIENTAL TABLEWARE DISCOVERED AT HISTRIA,
ON THE ACROPOLIS CENTRE-SOUTH SECTOR

Abstract

This paper aims to present the Late Roman tableware – *vasa escaria* – discovered at Histria, one of the ancient cities founded by the Milesians on the western coast of the Black Sea. The material was discovered during the archaeological excavations on the Centre-South Sector of the Acropolis (2013-2016) – located inside the Late Roman citadel, in a Late Roman building, generally dated to the sixth century AD. As a result of processing the ceramic material, there were identified more than 500 shards which can be included in the tableware category. Concerning the areas of production, the most widespread tableware category is represented by the Oriental/Phocaeen pottery (66% of the entire lot), followed by the North-African and the Pontic pottery. Typologically, the Phocaeen pottery belongs to 10 forms with 18 types of kitchen ware. Chronologically, the material is dated between the fourth and the beginning of the seventh century AD.

Keywords: Late Roman pottery, imported pottery, Late Roman C Wares, decorative motifs, Scythia.

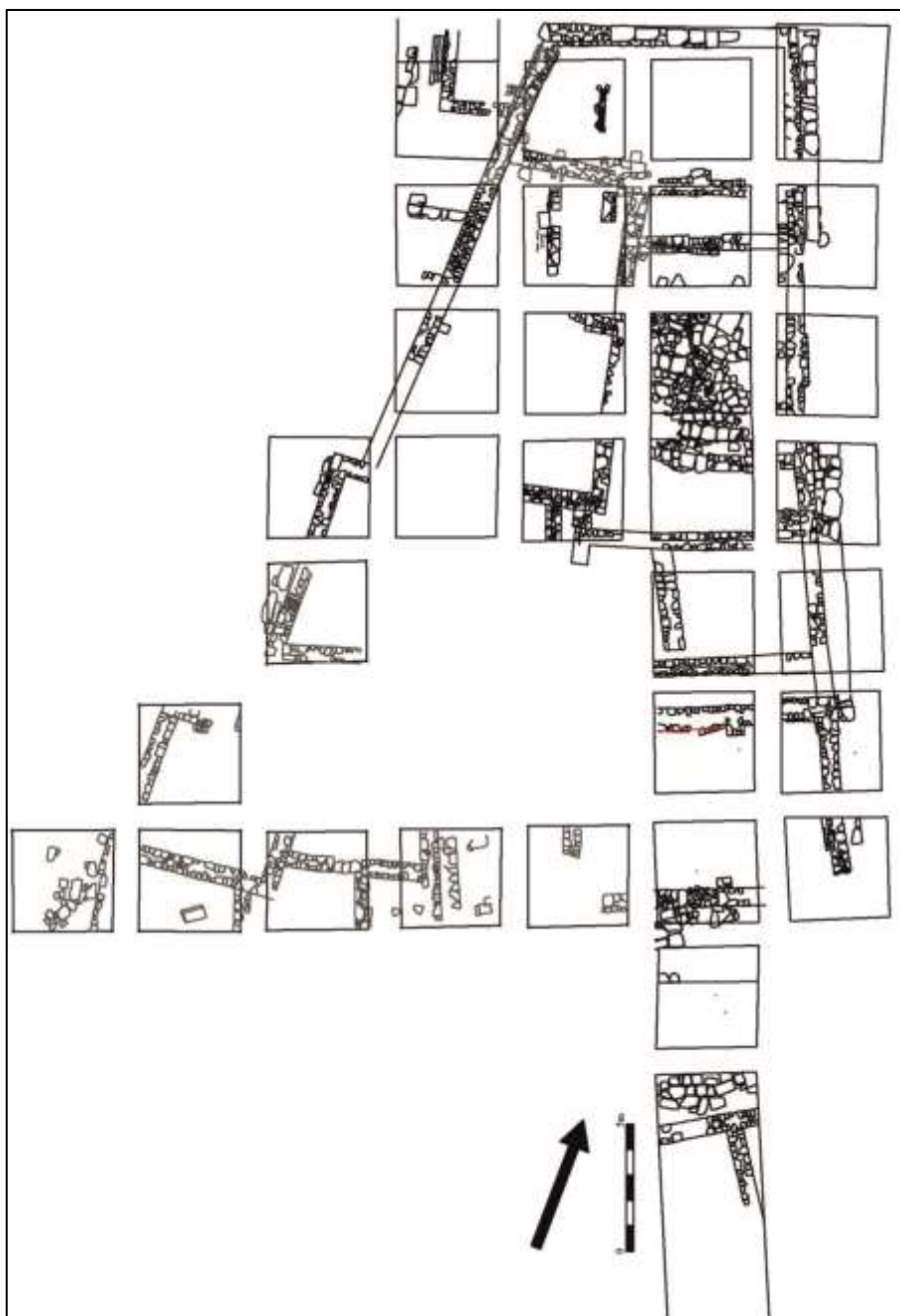

Fig. 1. Planul Sectorului *Acropolă Centru-Sud*, cu unitățile de săpătură (autor: Valentin Bottez).

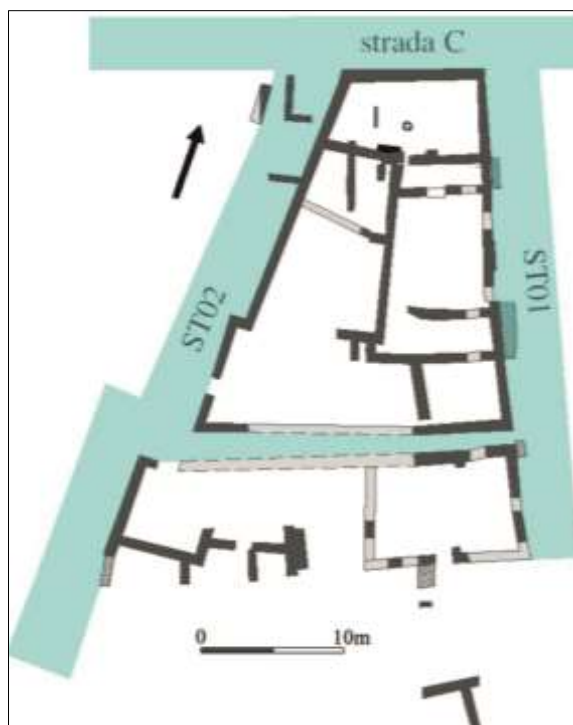

Fig. 2. Sectorul Acropolă Centru-Sud – CR01 (autor: Valentin Bottez).

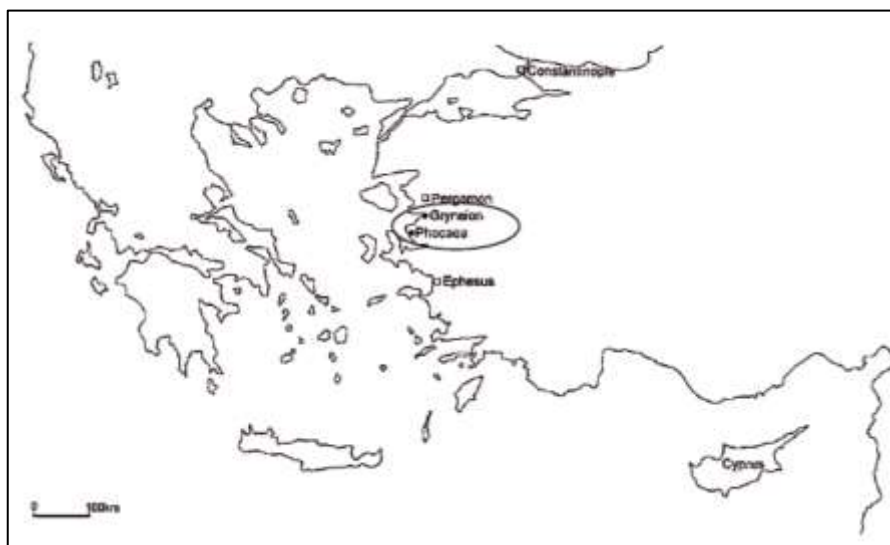
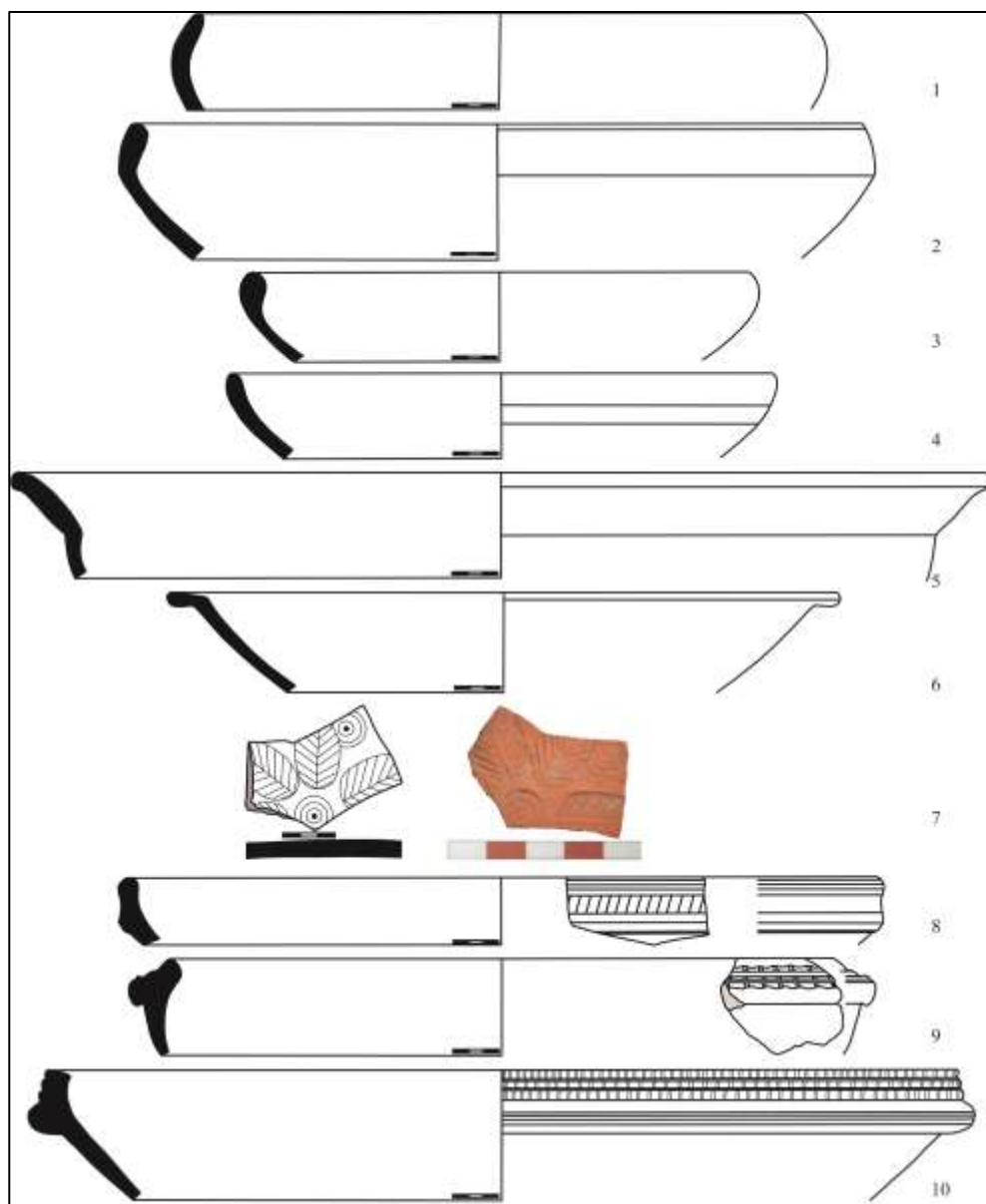
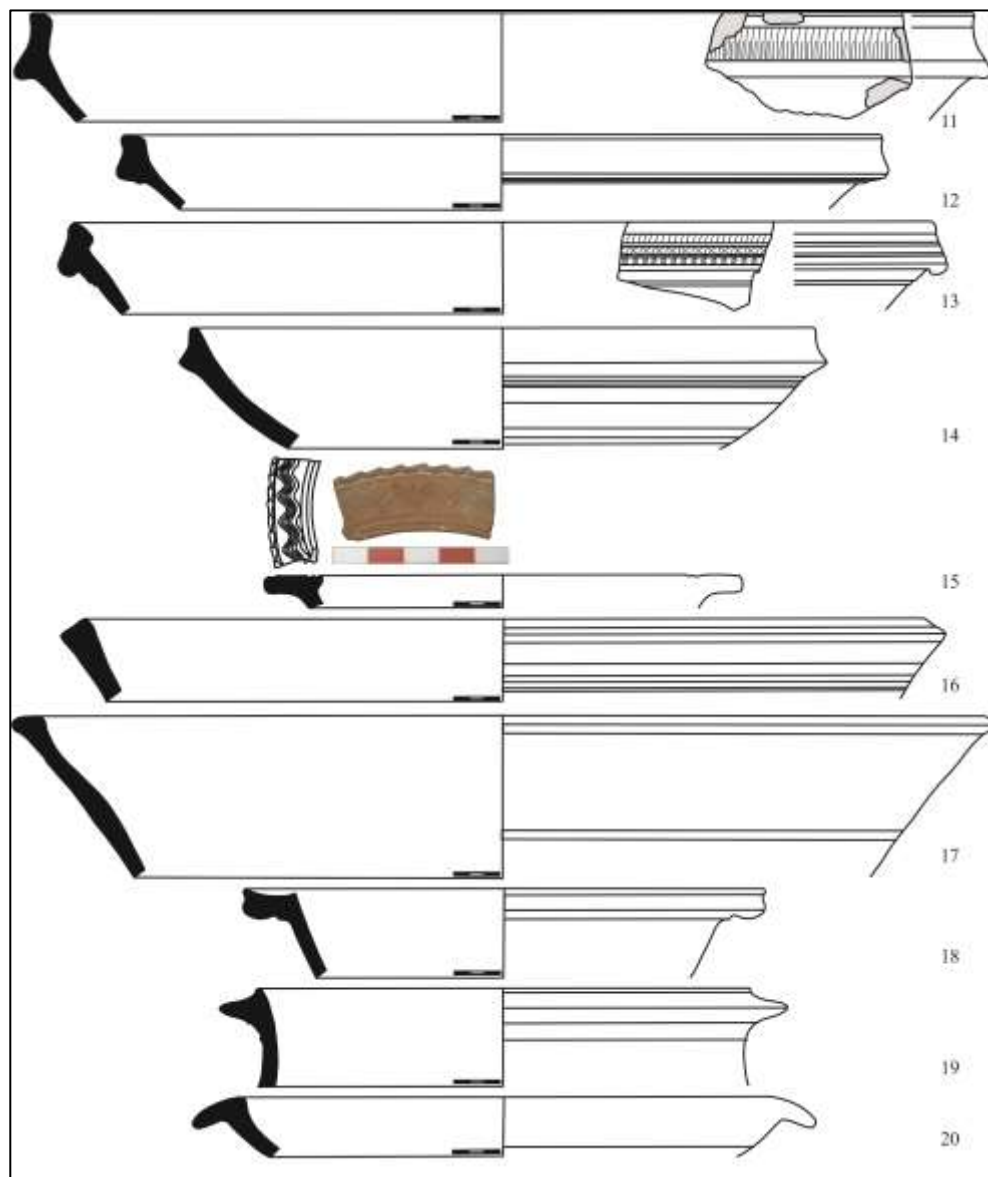

Fig. 3. Atelierele ceramice micro-asiatice (după Lewit, *Dynamics*, p. 320).

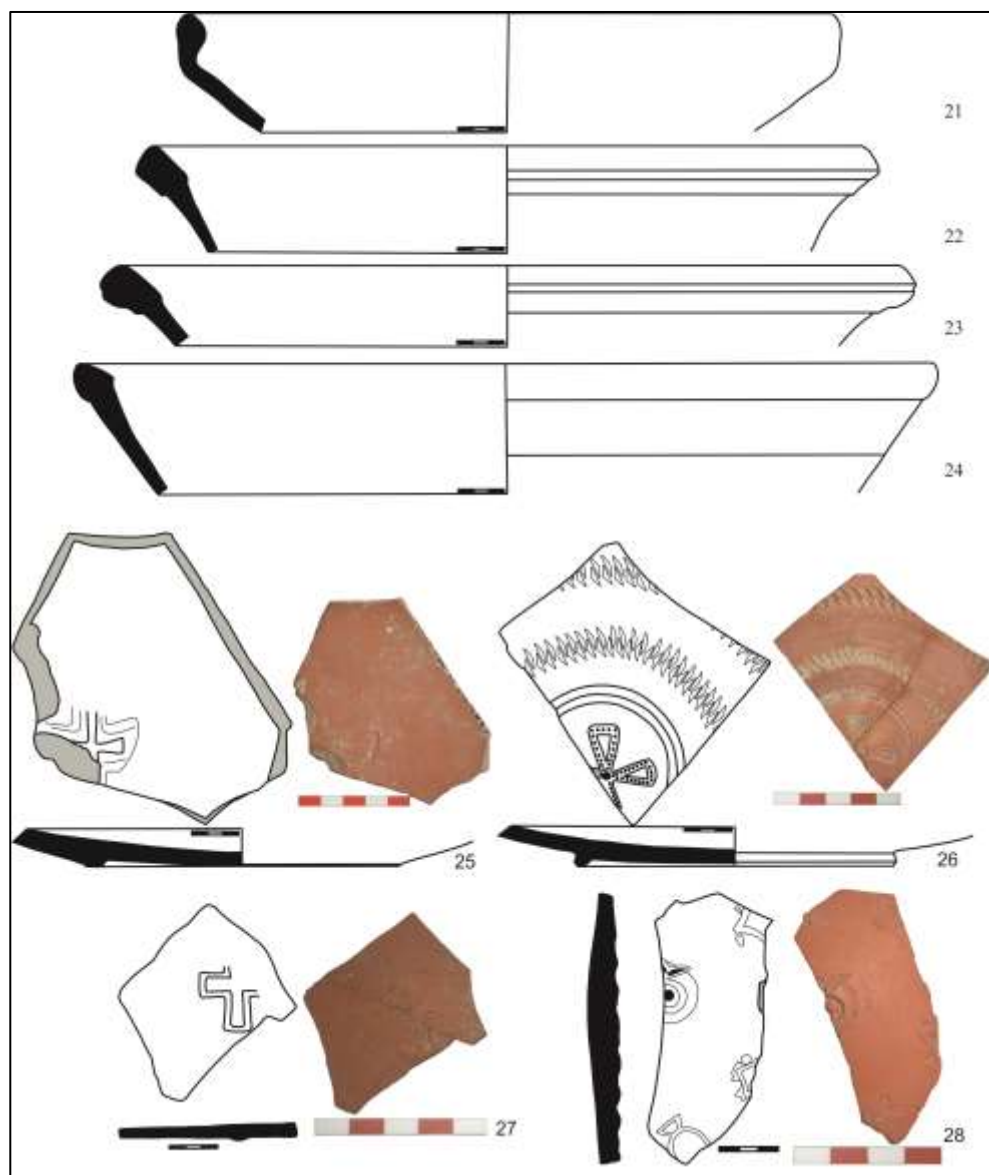

Pl. I. Forma Hayes 1: 1. *Tipul A*; 2. *Tipul B*; 3. *Tipul C*; 4. *Tipul D*.
Forma Hayes 2: 5. *Tipul A*; 6. *Tipul B*; 7. Fragment ștampilat.
Forma Hayes 3: 8. *Tipul B*; 9. *Tipul C*; 10. *Tipul D*
(autor: Iulia Iliescu).

Pl. II. Forma Hayes 3: 11. *Tipul E*; 12. *Tipul F*; 13. *Tipul G*; 14. *Tipul H*.
15. Forma Hayes 408-410/92-4; 16. Forma Hayes 4; 17. Forma Waggé 932 f;
18. Forma Hayes 5; 19. Forma Hayes 6; 20. Forma Hayes 8
(autor: Iulia Iliescu).

Pl. III. 21. *Forma Abadie-Reynal/Sodini CF 183*;
Forma Hayes 10: 22. *Tipul A*; 23. *Tipul B*; 24. *Tipul C*; 25-28. Fragmente ceramice
ștampilate (autor: Iulia Iliescu).